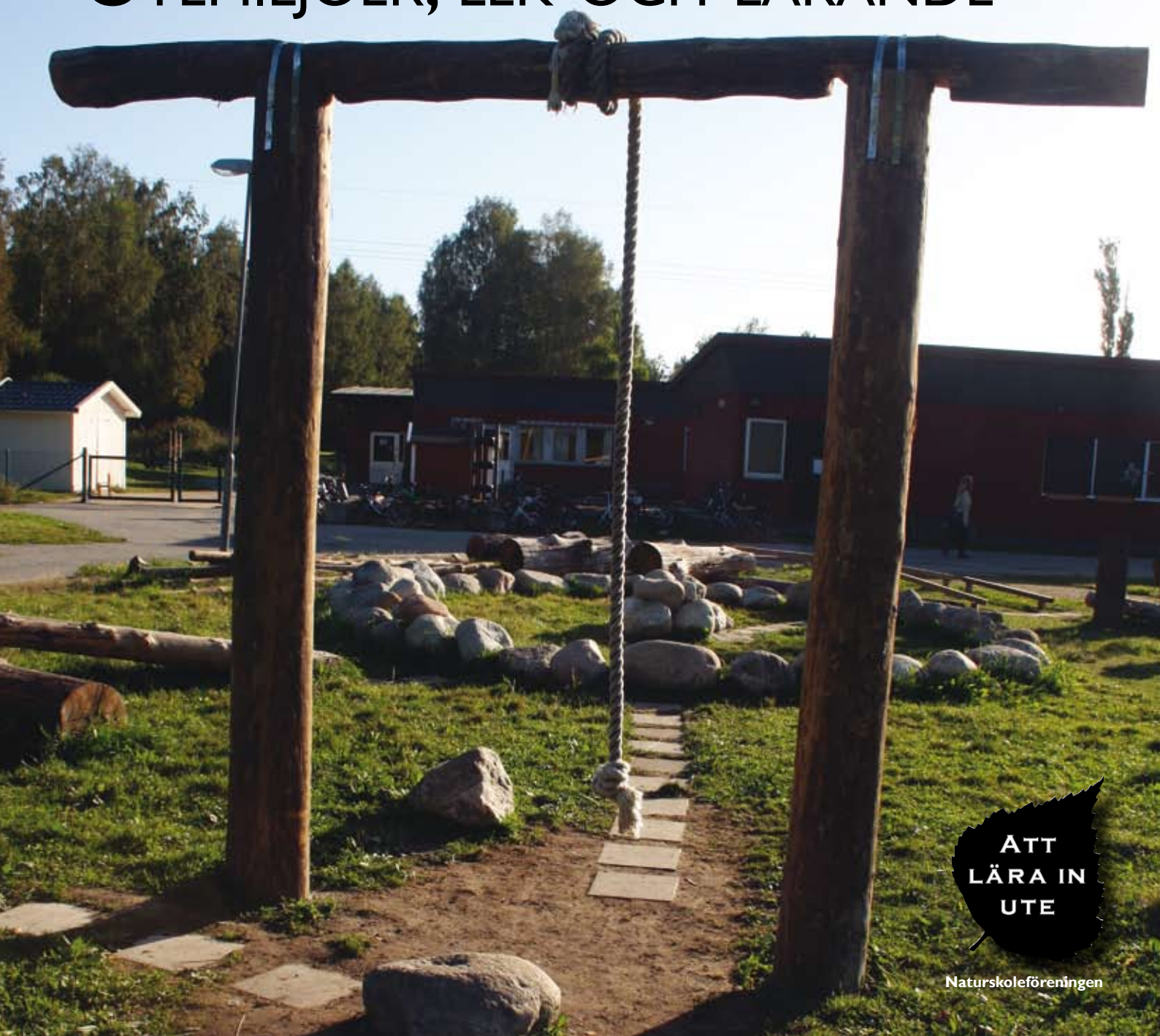

ATT LÄRA IN UTE BLADET

NR 3/14
ÅRGÅNG 28

NATURSKOLEFÖRENINGEN

UTEMILJÖER, LEK OCH LÄRANDE

ATT
LÄRA IN
UTE

Naturskoleföreningen

NATURSKOLEFÖRENINGEN

är en intresseförening för människor som arbetar med utomhuspedagogik.

Vi arbetar för en idé; att lära in ute. Positiva upplevelser i naturen är grunden för att förklara ekologiska samband och för att förstå miljöfrågorna. Kunskapen om naturen börjar i naturen!

MEDLEMSSKAP

Enskilda personer och organisationer är välkomna som medlemmar. Enskild medlem får ett ex. av ATT LÄRA IN UTE-BLADET, som utkommer med fyra nummer per år. Institutioner får 3 ex. per nummer.

ÅRSAVGIFT

- enskilda medlemmar 220 kr
 - organisationer/institutioner 520 kr
- Anmäl dig på föreningens postgiro 493 33 84 - 2.
Uppge namn, adress och telefon.

ADRESS

Naturskoleföreningen
c/o Irene Bergman
Sven Jonssons gata 3
302 27 Halmstad

ATT LÄRA IN UTE-BLADET

Naturskoleföreningens medlemstidskrift. Ut kommer med fyra nummer per år.

ANSVARIG UTGIVARE

Stina Lindblad

REDAKTÖR

Robert Lättman-Masch

ADRESS

ATT LÄRA IN UTE-BLADET
c/o Robert Lättman-Masch
Sköndalsvägen 2
148 30 Ösmo
Tel. 08-520 73708
robert.lattman@naturskolan.pp.se

HEMSIDA

www.naturskola.se

ANNONSER

Helsida 1500 kr, halv 800 kr,
kvarts 400 kr

MANUSSTOPP

Nr 4/14 1 november

FRAMSIDA

Foto: Robert Lättman-Masch

UPPLAGA

900 ex.

PAPPER

Multi Art Silk
Svanenmärkt

TRYCK

Lenanders Grafiska AB, Kalmar

STYRELSEN

kan Du vända Dig till om Du vill veta mer om föreningen eller har någon idé som Du vill framföra.

ORDFÖRANDE

Stina Lindblad
Bruksgatan 16
814 94 Älvkarleby
070-645 11 92
stina.lindblad@naturskola.se

KASSÖR

Irene Bergman
Sven Jonssons gata 3
302 27 Halmstad
Tel 070-5898207
irene.bergman@naturskola.se

LEDAMÖTER

Torbjörn Wrangé
Bävervägen 19
654 68 Karlstad
054-540 35 30
torbjorn.wrangé@naturskola.se

Susie Broquist Lundegård
Östgötagatan 18
116 25 Stockholm
0766-48 31 92
susie.broquistlundegard@naturskola.se

Anders Sjöberg
Österkvarn 198
790 23 Svärdsjö
070-231 25 50
anders.sjoberg@naturskola.se

Linda Vestman
Bergsgatan 1
72591 Västerås
076-5692858
linda.vestman@naturskola.se

Hanna Heurlin
Engelbrekts väg 65
19162 Sollentuna
070-221 99 08
hanna.heurlin@naturskola.se

Marlene Bigren Ness
Nöttesta 67
151 96 Enhörna
076-648 36 16
marlene.ness@naturskola.se

Anders Edbom
Tunvägen 26
170 68 Solna
08-590 975 61
anders.edbom@naturskola.se

REDAKTÖR FÖR

ATT LÄRA IN UTE-BLADET

Robert Lättman-Masch 08-52073708

WEB-ANSVARIG

webb@naturskola.se

INFORMATIONSMATERIAL

Naturskoleföreningen har material till mässor, föreläsningar och utställningar. Behöver du informationsfolderar, låna föreningens Power Point eller Roll up, köpa tygmärke med Naturskoleföreningens logo kontakta Stina Lindblad på tel 070-645 11 92.

TILL ALLA SKRIBENTER

Vi är tacksamma om Du hjälper oss med några enkla saker när Du skriver i ATT LÄRA IN UTE -BLADET:

- Dela upp texten i mellanrubriker.
- Skriv gärna bildtexter.
- Bifoga illustrationer eller foton med hög upplösning.
- Skicka en fil med din egen layout där det framgår var bilder passar. Skicka också en ren fil där Du sparat texten i Word i typsnitt Times new roman 10 p utan inslag av layout, tabeller eller andra finesser som finns i textprogrammet.
- Det går bra att skicka material som e-post:
robert.lattman@naturskolan.pp.se

ATT LÄRA IN
UTE
BLADET
2014

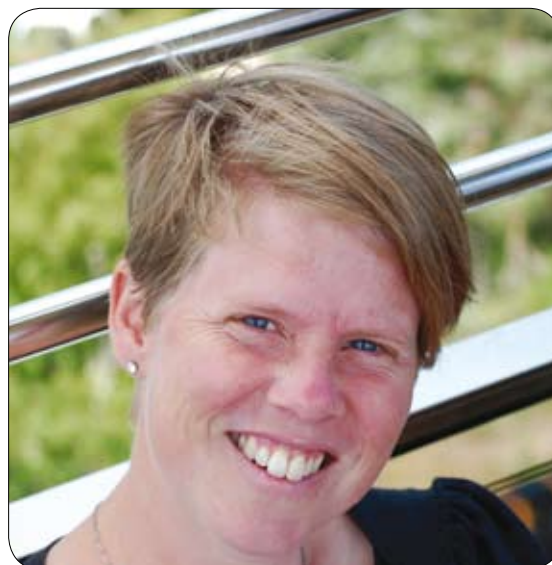
Föreningssida.....	2
Ledare.....	3
Rädsla för risker.....	4
Naturen som spelar roll?.....	6
Skolgården som viltrefug.....	8
Gröna lärmiljöer i staden.....	10
Lekvärdefaktor.....	12
Rörelse och lärande.....	14
Är skolgården viktig?.....	17
Kartläggning av gårdar i Falun.....	19
Gröna skolgårdar i Enköping.....	21
Naturrut.....	23

Ansvar för innehåll i detta nummer:

Nynäshamns Naturskola

Att utmana sina gränser ute

Strålade sol, ljumma vindar, en dag vid naturskolans lilla strand med tema vatten. Förutom att häva småkryp så ska vi paddla kanot. Jag inleder med att gå igenom några regler om flytväst och att vi ska hålla ihop i kanotpar för att ingen kanot ska komma efter. Jag avslutar instruktionen med att lägga till att eleverna FÅR stå i kanoten. Det kan dock innebära att kanoten välter så de måste komma överens med paddelkompisen innan de ställer sig. Pedagogerna i gruppen drar efter andan och är beredd att ta klassen med sig hem igen, men sansar sig och låter mig ta ansvar för aktiviteten. Ingen elev trillar i ofrivilligt men många blir blöta när de testar hur mycket man egentligen kan hoppa, vicka och luta kanoten innan den slår runt och alla har en upplevelserik dag.

Jag har paddlat med elever ett hundratal gånger och jag har endast råkat ut för tillbud i form av att någons fot hamnar i vattnet vid av- eller påstigning och att packning trillar i. Genom att paddla stående har eleverna lärt sig farkostens begränsningar och möjligheter och utvecklats till duktiga paddlare snabbt. När de får tillåtelse att utmana sina gränser känner de själva hur långt de kan sträcka sig innan de tappar kontrollen. Så länge det är vi pedagoger och andra vuxna som begränsar eleverna i deras upptäckande får de aldrig en egen känsla av vad som är farligt och därför är det lätt att eleverna går för långt. Känslan av att "ingen kommer att hindra mig" leder snarare till försiktighet än dumdristighet. Det är i alla fall min erfarenhet.

Skolgårdar och förskolegårdar kan se olika ut. Förhoppningsvis är det miljöer där eleverna känner att de kan utmana sig och prova sina fysiska gränser.

Och om det inte är så skolgården upplevs är det aldrig för sent att skapa något nytt. Med små medel kan elevernas utemiljö förändras och förbättras. Om det kan du bland annat läsa i detta nummer av Bladet.

Under hösten är det flera böcker på gång i Att lära in ute-serien. En har redan kommit, Leka och lära naturvetenskap och teknik ute för förskolan och förskoleklassen. Just nu är arbetet med Att lära in ute för hållbar utveckling i sitt slutskede och en antologi över alla böcker i serien har sammanställts för den engelskspråkiga marknaden. Utomhuspedagogik har blivit en exportvara! Böckerna kommer att säljas på Skolforum, skolmässan i Älvsjö, under v 44 och finns att beställa på www.outdoorteaching.com

Naturskoleföreningens nya styrelse, som valdes i april, börjar bli varm i kläderna och arbetet börjar komma igång. Just nu diskuteras utformningen av den nya verksamhetsplanen för den kommande fyraårsperioden. Kom gärna med era åsikter om vad Naturskoleföreningen ska satsa på i framtiden! Maila styrelsen på styrelse@naturskola.se

Njut av hög luft och krispiga frostmornar, en riktigt skön höst önskar jag er!

STINA LINDBLAD

Rädsla för risker?

Världen är full av risker. Varje individs liv, från födelse till död, är mättat med risker.

Risker inte bara är ofrånkomliga, de kan vara nyttiga också! Barn vill utmana sina egna gränser, och redan från tidig ålder har vi ett naturligt begär efter risker. Efter hand utvecklas en förmåga att hantera de risker vi frivilligt utsätter oss för (och utsätts för av yttre omständigheter). Detta bidrar i hög grad till vår överlevnad. Vissa saker kan man bara lära sig genom egen erfarenhet, som till exempel nyfikenhet, försiktighet, smärta och meningen med smärta, att göra välgrundade val samt konsekvenser av de val man gör. En potentiell risk är också en potentiell möjlighet till lärande.

”En potentiell risk är också en potentiell möjlighet till lärande”

Ellen Beate Sandseter är forskare, verksam vid högskolan i Trondheim. Hon pekar i sin rapport *Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective (Evolutionary Psychology 2011 9(2): 257-284)* ut sex olika former av utvecklande lek: undersöka höjder, uppleva hög fart, utforska farliga verktyg, närma sig farliga landskapselement, fysisk kamp och att vara ute på egen hand. Gemensamt för alla sex formerna är att vuxna betraktar dem som farliga och sällan bejakar eller tillåter barn att hålla på med dem. Sandseter konstaterar att barnens utveckling då kan hämmas.

När vuxna i all välmening alltför starkt fokuserar på att undanröja risker i barnmiljöer kan det alltså i stället vara skadligt för dem!

Lagar och regler

Men det finns väl lagar och regler som säger hur en skol- eller förskolegård måste utformas för att vara säker? Nej, det finns inte några EU-regler som säger hur en skola eller förskola ska utforma sina gårdar. Det tycks vara en mycket allmänt spridd myt. Låt oss se vad vi faktiskt kan och får göra.

Eftersom Skollagen inte föreskriver att det behöver finnas någon skolgård överhuvudtaget, så får man leta i andra lagtexter. Då säger Plan- och bygglagen (PBL 2010:900) att vid

”...lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse”.

Det är en positiv skrivning, men med stort tolkningsutrymme för vad som menas med ”i närheten” och ”tillräckligt stor”. På vissa håll i landet finns det faktiskt skolor som saknar skolgård. Där har skolledningen tydligen tolkat noll kvadratmeter som tillräckligt stort!

Boverkets byggregler

När det gäller utformningen skol- och förskolegårdar finns det två saker i Boverkets byggregler (BFS 2011:26, BBR 19) att hålla sig till. Det ena är att:

”underlaget till gungor, klätterställningar och dylika lekredskap ska vara stötdämpande och i övrigt så utformat att risken för personskador vid en olycka begränsas”.

Där ges ett allmänt råd att exempel på stötdämpande underlag och provningsmetoder för stötdämpande underlag finns i europastandarderna SS-EN 1176 och 1177. Dessa standarder är dock industrinormer och frivilliga att följa. Det finns således ett tolkningsutrymme kring hur man utformar ett underlag så att risken för personskador begränsas. Däremot finns det inga regler för några sand- och grusstorlekar. Det finns heller ingenting som säger vilken höjd över marken en gunga ska ha, även om det är många som tror det.

Det andra i Boverkets byggregler att följa är vad som står om djupet på dammar:

”fasta bassänger på tomter ska ha ett tillfredsställande skydd mot barnolycksfall. En fast plaskdamm eller motsvarande med maximalt 0,2 meters vattendjup behöver dock inte ha något särskilt skydd”.

Om en damm är djupare än 0,2 m ska den alltså ha ett ”tillfredsställande skydd”, men hur det skyddet ska se ut finns det också tolkningsutrymme för.

Utöver dessa två byggregler från Boverket har vi fria händer att utifrån sunt förnuft utforma gårdar som är både utmanande och utvecklande för barn och unga. Det är väldigt svårt att få både skolledare och

fastighetsförvaltare att förstå det. Rädsla för risker?

Riktlinjer

Hur ser en bra skol- och förskolegård ut då? Flera goda riktlinjer finner man i rapporten från ett kommunalt folkhälsoprojekt i Nynäshamns kommun (*Spring-projektet 2008-2011*). Först och främst behövs tillräckligt stor yta för att få upp farten. Staket som skiljer av delar inom samma gård är därför ett långsiktigt hälsoproblem på förskolor. Paradoxalt nog är dessa staket ofta uppförda av säkerhetsskäl.

Större delen av gården ska vara kuperad och naturlig med träd, buskar och stenar. Den uppvuxna vegetationen begränsar solinstrålningen och ger ett behagligt klimat.

Stimulerande miljöer

Docent Maria Nordström vid Stockholms universitet lyfter också fram naturmiljöer som goda exempel att inspireras av. Hon menar att samtidigt som barn lär sig hantera risker i miljön lär de om sig själva, vad de kan och vågar. Som vuxna måste vi inse att barn är upptagna av livs- och utvecklingsuppgifter av det här slaget och att vår uppgift är att låta dem göra det på ett rimligt och positivt sätt. Ett sätt är att skapa stimulerande fysiska miljöer – eller att inte ta bort redan befintliga sådana miljöer – där barn kan lära sig ta risker på ett sätt som inte allvarligt skadar dem, ett så kallat kalkylerat risktagande. Vistelse i naturmiljö erbjuder barn ett sådant

risktagande.

Förhoppningsvis kan vi i framtiden få se mera natur på skol- och förskolegårdarna och mindre av de sterila öknar av gummiastfält som är så trendigt bland designers just nu.

Goda råd

Avslutningsvis några goda råd till skolledare som vill skapa bra utomhusmiljöer med ett kalkylerat risktagande:

- Undvik att agera utifrån rädsla för risker. Rädsla föder inga bra beslut.
- Agera i stället utifrån vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet om vad som är bra och utvecklande miljöer för barn och unga.
- Var systematisk och ha motiv för vald utformning och design. Tänk särskilt på vilka utmaningar som platsen erbjuder, och väg även in utvecklingsrisker på lång sikt.
- Dokumentera de gjorda valen – ”därför valde vi att göra så här”. Då kan ingen anklaga er för försummelse. Förvänta er dock inte att denna strategi fullt ut kan balansera barns kalkylerade risktagande med en helt säker och skadefri miljö. Barn använder sällan miljön på det sätt som vuxna föreställt sig, och det är deras rättighet att få skrubbsår!

ANDERS WÄNGE KJELLSSON
NATURSKOLAN I LUND

FOTO: UTEFÖRSKOLAN VINDEN

Skolans och förskolans utemiljöer

En antologi med elva författare – arkitekter, landskapsarkitekter, lokalplanerare, miljöpsykolog, pedagog, folkhälsovetare, kulturgeograf och demograf. Flera aspekter på varför skolgårdar och förskolegårdar är viktiga att värna om för barnens skull diskuteras. Utemiljöns centrala betydelse för lek och lärande tas upp. Inte minst belyses varför barn och unga behöver kunna röra sig ute på egen hand där de bor. För hälsans skull, för sin motoriska, sociala och intellektuella utvecklings skull och för att lära känna och utforska sin närmiljö. Vad säger lagstiftningen? Vad behöver man tänka på? Var fattas besluten och hur får vi ut kunskapen till beslutsfattarna? Den här antologin visar på behovet av och vägarna till en barnvänligare stadsplanering och samhällsutveckling på barns och ungas villkor och hur man samverkar med barn och unga i praktiken.

Skolans och förskolans utemiljöer

Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö

REDAKTÖR
Suzanne de Lauzi

SKOLHUSGRUPPEN • MOVIMUM • ARKUS

Naturen som spelar roll

om naturkontaktens funktion för barn i skolåldern

Barns kontakt med natur är en viktig friskfaktor. I det lekfulla mötet med natur får barn rejält med fysisk aktivitet och dagsljus samtidigt som deras sömn och förmåga att koncentrera sig förbättras. Men chansen till naturkontakt och naturupplevelse är inte något självklart i en vardag organiserad av vuxna där mellanrummen mellan husen krymper eller är belamrade av bilar. Planeringen behöver ta hjälp av de som aktivt arbetar med naturvägledning för att förstå och dokumentera vilka grönytor barn behöver. Att bevaka och utveckla utemiljön i omgivningarna till skolor och förskolor, där en stor andel av barns vardagsrörelse utspelar sig, är en viktig fråga i detta sammanhang.

Det stora flertalet barn gillar sina raster och sin skolgård. En hel del barn vill att rasterna skall vara fler och längre, medan mycket få barn vill ha färre eller kortare raster. Ett skäl är troligen att skolgården utgör en av de få platser där barn har möjlighet till självstyrd lek och umgänge med jämnåriga och chans att sätta avtryck i sin vardagsmiljö. Skolgården har av lekforskaren Brian Sutton-Smith beskrivits som ett barnkollektivets ständigt pågående festival. Det är en fest där cocktailens brygd består av natur och socialt liv.

”barnkollektivets ständigt pågående festival”

I studier har vi sett hur rasterna på skolgården ger barnen en tredjedel av den aktivitet de behöver under en dag, för flickor 30 % och pojkar 40%.

Natur vid klassrum och byggnader fyller en viktig funktion i lek och umänga.

Jämförelsevis gav en gympalektion 17% och cyklingen till skolan 3 - 4 %. Under helgen rasar däremot den fysiska aktiviteten. Även under skoldagar finns det stora grupper barn som får lite aktivitet. Det kan vara barn som sitter mycket under rasten eller stannar inne i korridoren. Hur kan vi se till att även dessa barn trivs på skolgården och blir mer aktiva?

Människans intresse och spontana fascination för fenomen i naturen som vattenspeglar, fågelsång och lövprassel är givetvis en viktig bakgrund till utomhuspedagogikens framgångar. Naturupplevelsen under utflykten eller rasten kan troligen bidra till att skärpa barnens förmåga till koncentration och lärande i klassrummet. Visuella intryck av gröna omgivningar är dokumenterat stressreducerande och ger effektivt återhämtning mellan krävande uppgifter. För barn i skolåldern har man hittat samband mellan gröna omgivningar och självdisciplin. Ju yngre barnen är desto oftare och radikalare byten av aktivitet behövs också under skoldagen. Här kan naturkontakt bidra till öppna

och flexibla sociala sammanhang med mycket fart, förändring och inslag av risktagande. Denna form av fri äventyrlig fysisk aktivitet ökar individens möjlighet att agera utifrån lust och stundens infall, tillgodose sina behov och finna välbefinnande.

Hos förskolebarn har vi sett hur en miljö värderad som grön, rymlig och varierad enligt bestämda kriterier blir en direkt hälsofaktor, något som tycks hålla i sig även under de första skolåren. Det som utmärker yngre barns utevistelse är att aktiviteten växer fram i det konkreta och ofta lekfulla samspelet med den fysiska omgivningen. För äldre skolbarn är det en mer komplicerad bild av sambanden mellan aktivitet och miljön som växer fram. Medan ett småbrutet vegetationslandskap med stor sannolikhet blir attraktivt bland en yngre grupp barn, krävs det mer ingående analys av placering och design om den skall rikta sig mot äldre barn.

Vid skolgårdsförgröning har vi sett hur en del äldre skolbarn håller sig borta från nyanlagda kullar med ängsmark som de uppfattar som ”fula” och stökiga”. Utformningen måste utgå från barnens sociala liv och preferenser på plats.

Uppvuxna områden av natur med en mer vild karaktär tillhör ofta barnens favoritplatser. Det är platser som gärna får en särskild beteckning t ex ”den lilla skogen” och ”den stora skogen”. Ett naturparti förstärkt med

element (enkla lekhus, träkanaler etc.) visade sig vara avgörande för att upprätthålla den fysiska aktiviteten hos flickorna i en andraklass. Vi ser också att barn som rör sig mer i kanten av skolgården där det finns naturmark och mer kuperad terräng hör till de barn som skattar sig som mest glada och pigga under rasten. Här hittar vi också många av de äldre barnen, barn som man kanske inte ens tror är ute på rasten.

Placeringen av naturpartier på en skolgård är avgörande för hur mycket dessa faktiskt används. Platser i direkt anslutning till klassrum och korridorer är särskilt intressanta då de ofta fungerar som mötesplats och hemmabas för enskilda klasser. Här kan natur bidra till ett gott socialt klimat och bidra till barnens trygghet och känslomässiga förankring till skolmiljön. Det är platser där man möter upp och umgås. Om de innehåller en god kombination av byggda element, grönska och öppna ytor blir det även platser för springlekar och gömmen. Det är också i denna typ av komplex miljö som mer fria former av äventyrlig fysisk aktivitet har en tendens att växa fram och där flickor och pojkar leker mer tillsammans. Hos de äldre barnen börjar ofta leken med att man umgås – pratar, lyssnar på musik, dansar, kastar boll, bråkleker – och ur detta samspel växer det sedan fram sekvenser av mer intensiv fysisk aktivitet.

Gröna tillskott och partier på skolgårdar bidrar generellt till en större variation i skolgårdsaktiviteten.

Vi ser hur användningen av naturmark i kanten på skolgården ökar om man fyller på med vegetation mellan byggnaderna och sådana öar av natur. I det gröna uppstår mer fantasilek och mer bråklek. Fantasileken tillmäts generellt stor betydelse för barns känsloliv och tänkande och bråkleken med sitt lekfulla och intima kämpande anses särskilt värdefull för deras sociala utveckling. I gröna naturpartier uppstår också mer utforskande och mer rörelselek, aktivitet där barnet använder sin kropp som instrument för att undersöka och försöka begripa världen. För de äldre barnen kan rekreationen bli ett mål i sig. Två flickor i sjätte klass beskriver hur de söker upp en grön plats vid de yngre barnens klassrum för att "ta det lugnt och slappna av".

Sammanfattningsvis spelar inslagen av natur en viktig roll för barns upplevelse av skolgården som en spännande men också trygg plats ägnad deras självstyrda lek, aktivitet och kreativitet. Ytor för sport- och bollekar är viktiga, men större partier med naturmark och väl placerade naturelement är avgörande för att skapa bredd i utbudet så att alla barn kan ta del av skolgårdslivet. Natur spelar en särskilt viktig roll för att stimulera barn till utforskande och fantiserande. Inom ramen för fri äventyrlig fysisk aktivitet kan barn göra världen mer begriplig för sig under lekfulla former av aktivitet som samtidigt ger dem återhämtning. Naturen behöver inte alltid sökas längre bort än skolgården, men det krävs omsorg om dess kvalitet och

placering för att den skall hitta in i barns sociala liv och stimulera deras fantasi.

FREDRIKA MÅRTENSSON
DOCENT OCH LEKTOR I MILJÖPSYKOLOGI
INSTITUTIONEN FÖR ARBETSVETENSKAP,
EKONOMI OCH MILJÖPSYKOLOGI, SLU,
ALNARP

FREDRIKA.MARTENSSON@SLU.SE
FOTO: SARAH ANDERSSON

LITTERATUR

Mårtensson, F, & Jansson, M (2014) *Skolgårdsförgröning på lekens villkor*, Movium Fakta, nr 3.

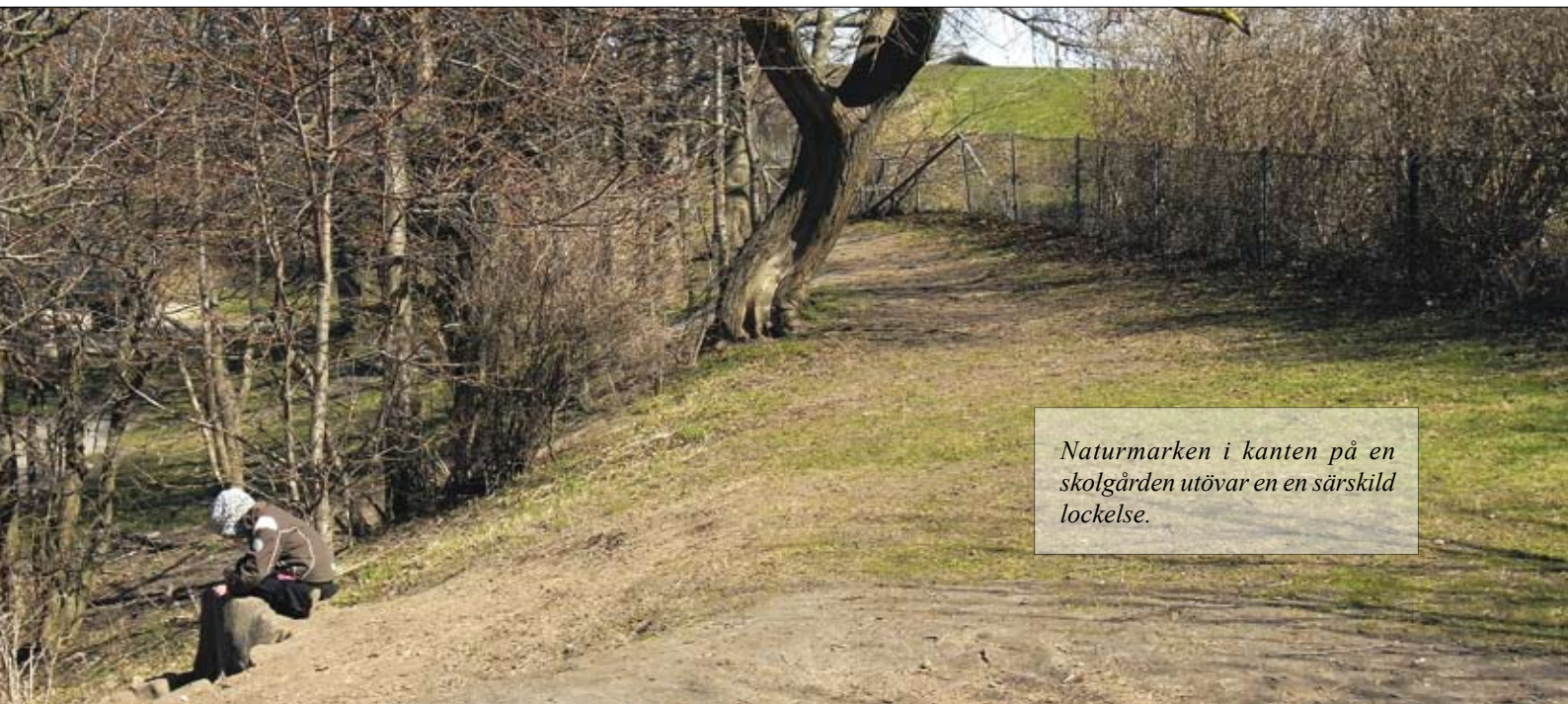
Mårtensson, F, (2012) *Hälsöfrämjande äventyr med naturen som distraktion*, Socialmedicinsk tidskrift, Vol 89, 3.

Mårtensson, F (2013) *Vägledande miljödimensioner för utomhuslek*. Socialmedicinsk Tidskrift, 2013

Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, E, & Öhman, J, 2011.

Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang. Naturvårdsverket. Rapport 6407.

Mårtensson F, (2009) *Lek i verklighetens utmarker*, I Jensen, M & Harvard, Å, I Leka för att lära, Utveckling, kognition och kultur, sid. 163-189, Studentlitteratur.

Naturmarken i kanten på en skolgård utövar en särskild lockelse.

SKOLGÅRDEN SOM VILTREFUG

När resten av ön fick bidrag för att främja fågellivet ville eleverna inte vara sämre. Vem vill inte ha en häckande kornknarr på tomten? Sagt och gjort, man lät gräset växa, stängde av ytan för lek och spring – och hoppas snart få höra sina första crex-crex-krax. Hade skolgården inte funnits hade det inte varit möjligt.

På den lilla ön Iona i Skottland fick man EU-pengar för att skapa fler habitat för kornknarr. Beståndet hade minskat till 2-3 par. Genom att planera jordbruket efter den markhäckande fågelns villkor fick man på några år 25-30 par att etablera sig. Inte en tyst minut när det är som värst (den som hört en kornknarr förstår vad jag menar), men en framgång för naturvården. Öns skola involverades i arbetet, och tack vare den väl tilltagna utemiljön kunde en del av skolgården användas för att engagera eleverna i arbetet för ökad biologisk mångfald i sin egen närmiljö.

På Iona Primary School används skolgården för att väcka känsla och respekt för naturen. På liknande sätt kan vilken skolgård som helst vara en pedagogisk resurs. Poängen är att barn och vuxna går från ord till handling. Genom att handgripligen förändra

förutsättningarna i utemiljön påverkas växt- och djurlivet positivt.

DEN UTROTNINGSHOTADE SKOLGÅRDEN

I Sverige är vi lyckligt lottade. Många skolgårdar är fortfarande väl tilltagna. Samtidigt är de inte längre lika självklara som de alltid har varit. Framförallt friskolor förknippas idag med att bedriva skolverksamhet även om det inte finns någon skolgård där undervisningen sker. Detta är egentligen ett lagbrott, eftersom Plan- och bygglagen föreskriver att det ska finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse (PBL § 9). Vad som menas med detta är en tolkningsfråga, lagar är till för att tolkas. Men att tillåtas skolor med skolgårdar neremot noll kvadratmeter stora, och anse detta vara "tillräckligt stor friyta", är ganska häpnadsväckande.

NATIONELL VÄGLEDNING FÖR SKOLGÅRDSPLANERING PÅ VÄG

Förändringar till det bättre är på gång. Regeringen har gett Boverket i uppdrag att tillsammans med Movium ta fram en vägledning för planering, utformning, förvaltning

och skötsel av förskolegårdar och skolgårdar. Det är bra för då får planerare och bygglovshandläggare något att luta sig emot när de fattar beslut. Vägledningen ska presenteras för regeringen i februari 2015.

Det som är riktigt bra är att Boverket beslutat att inte bara ta fram en vägledning, utan också ett förslag till Allmänna råd för förskolegårdar och skolgårdar. Allmänna råd tas fram av olika myndigheter inom en rad olika områden. De fungerar som ett förtydligande av lagstiftningen och ska användas som generella rekommendationer om hur planerare och beslutsfattare lämpligen kan eller bör handla för att uppfylla lagar och föreskrifter.

Boverket jobbar just nu fram ett förslag om placering och anordnande av friyta som bland annat kan innehålla rekommendationer för gårdens storlek, funktionskrav, beskuggning och annat som behöver uppfyllas för att bedriva vettig skol- och förskoleverksamhet. Gården ska också fungera som resurs på icke-skoltid.

Kombinationen av ett allmänna råd och en vägledning gör att vägledningen kommer att få större tyngd. Det beror på att den som följer rekommendationerna i ett allmänt råd

också är intresserad av mer detaljerade anvisningar än vad som kan rymmas i det allmänna rådet.

Förenklat uttryckt; i det allmänna rådet slås det fast vad som *bör* uppfyllas, en vägledning fokuserar på *hur* man *kan* göra för att skapa förutsättningar för ändamålsenliga utemiljöer vid förskolor och skolor, både befintliga miljöer och nyproduktion.

LAGSTIFTA ELLER INTE?

Ibland hörs röster för att lagstifta om skolgårdar. Idag har de inget lagskydd. Men ska man behöva lagstifta om sådant som är självklart för alla och envar? Ingen har ju tidigare ifrågasatt skolgårdarnas positiva roll och betydelse för barns utveckling? (Åtminstone som friskluftsintag så att eleverna kan koncentrera sig på lektionerna efteråt.)

Konkurrensen om marken i våra tätorter gör att många intressen måste samsas om ett begränsat utrymme. Det finns flera exempel på hur befintliga skolgårdar har bebyggts. Med en för liten skolgård eller ingen alls minskar möjligheterna att använda utemiljön i pedagogiska syften.

Movium menar att en skolgård inte behöver vara skolans egen mark. Däremot att det ska vara ett avtalat nyttjande av annans mark, till exempel när en skola hänvisas till parken intill skolan. Varje skola måste ta ansvar för den utemiljö de nyttjar för rast eller pedagogisk verksamhet. Det är rimligt att spelreglerna för detta ska vara lika för alla skolor oavsett om man är friskola eller kommunal. Därför behövs ett avtal mellan markägaren och skolan om hur marken får användas och hur detta finansieras.

UTEMILJÖN ALLT VIKTIGARE VÄRLDEN RUNT

Glädjande nog finns en lång rad goda exempel på hur skolgården och skolans närmiljö används i undervisningen – både i Sverige och utomlands. Svensk forskning visar att utomhuspedagogik leder till ökad måluppfyllelse. Särskilt uppmärksammas har Emilia Fägerstams avhandling *Space and Place* blivit. Hon har visat att elever som får en del av undervisningen utomhus blir mer engagerade, samarbetar bättre och lär

sig mer. Emilia Fägerstams forskning stämmer överens med internationell forskning som visar att flera skolämnen gynnas av utomhusbaserat lärande. Detta visas bland annat i kunskapssammanställningen *Impact of Garden Based Learning* som finns i sin helhet på nätet. Men skolgården är betydelsefull för mycket mer än skolundervisning; skolgårdsförgröning ger barn chans till ökad naturkontakt i vardagen och har positiv inverkan på barns lek, fysiska aktivitet och sociala liv, enligt Fredrika Mårtensson och Märit Jansson, SLU Alnarp.

På nätet finns många intressanta sajter för den intresserade, till exempel *Natural Learning Initiative*, där man kan beställa inspirationsmaterial och handledningar nästan gratis. För den som är intresserad av både pedagogik och utformning av bra närmiljöer för lek och lärande är det en guldgruva, se www.naturallearning.org

KONFERENSER FÖR DIG

Flera konferenser planeras i framtiden för att sprida kunskap, inspiration och handlingskraft.

- Europas största konferens i utomhuspedagogik – Ute är inne – arrangeras i Linköping den 17-18 september 2015. Konferensen arrangeras av Utenavet för fjärde gången, den här gången på temat *Plats-Lärande-Integration*. Ytterligare information: www.utenavet.se
- Sverige står som värd för den tredje internationella skolgårdskonferensen. Den arrangeras av *International School Grounds Alliance (ISGA)* i samarbete med Lunds kommun och Movium den 12-14 september 2016. Plats: Lund, Malmö och Köpenhamn. Kontaktperson: Anders Kjellsson, Naturskolan i Lund. Vill du veta mer om ISGA, se www.greenschoolyards.org

TEXT OCH FOTO: PETTER ÅKERBLOM
MOVIUM – SLU:S TANKESMEDJA FÖR
HÅLLBAR STADSUTVECKLING
PETTER.AKERBLOM@SLU.SE
WWW.MOVIUM.SLU.SE

Lästips

Skolgårdsförgröning på lekens villkor, av Fredrika Mårtensson och Märit Jansson. Movium Fakta nr 3/2014

Space and Place. Perspectives on Outdoor Teaching and Learning. Avhandling, Emilia Fägerstam, Linköpings universitet 2012, se <http://www.liu.se/forskning/reportage/utomhuspedagogik?l=sv>

Impact of Garden Based Learning on Academic Outcomes in Schools. Synthesis of Research between 1990 and 2010. Review of Educational Research, on-line version: <http://rer.sagepub.com/content/83/2/211>

Moviums hemsidor om utemiljöer för barn och unga i staden: www.movium.slu.se/staden-barnen

Fakta

Movium är SLU:s tankesmedja för hållbar stadsutveckling. Moviums uppgift är att utveckla och kommunicera kunskap om urbana utemiljöer för barn och unga. Detta gäller stadens utemiljö i stort, men skolgårdar och förskolegårdar har alltid varit prioriterade områden. Movium fungerar som länk mellan universitetsvärlden och alla i samhället som arbetar med stadens utemiljö som resurs för att skapa attraktiva och hållbara städer, inklusive lärare, skolledarer och beslutsfattare som intresserar sig för skolgården som pedagogisk resurs. Movium finns vid Sveriges lantbruksuniversitet, se www.movium.slu.se/staden-barnen.

Kontaktperson:

Petter Åkerblom, 018 67 16 60,
petter.akerblom@slu.se

Stadens utveckling -planering med förtätning, infrastruktur och grönområden

Den pågående snabba urbaniseringen i världen skapar krav på hållbara städer avseende ett antal faktorer som infrastruktur, energi, resurshantering och grönområden. Sverige växer snabbast i Europa. Kunskap behövs om behoven hos medborgare och verksamheter i städerna, för att förstå följderna av olika slags markanvändning.

Grönområden har i alla stadsplanering två viktiga funktioner, nämligen som

- grön ekologisk infrastruktur för att gynna biologisk mångfald
- socialt värde för rekreation, aktivitet och lek

Upplevelsevärden i landskapet, naturområden och parker har studerats och redovisats i ett antal rapporter från

bland annat SLU Alnarp, Boverket, Länsstyrelsen i Stockholm samt Tillväxt, miljö och regionplanering, TMR. Vanliga upplevelsevärden är välbefinnande, ostört, tystnad, variationsrik miljö, vildhet. I samband med förtätning av Stockholm har frågan lyfts om grönområdenas kvalitet. Vad innebär kvaliteten, hur kan den mätas och hur kan den höjas?

Pedagoger på naturskola, grundskola och högskola som använder uterummet har lång erfarenhet av svårigheten att hitta bra platser för olika undervisningsändamål och vad som sedan kan nyttjas på varje plats. Här har pedagogerna möjlighet att påverka framtidens grönområden i stadsplaneprocessen.

Under 2013 har samtal förts med Naturskoleföreningens styrelse om att bidra med relevanta exempel på webbsiten Hållbar Stad, som drivs av Arkitektur- och designcentrum.*

Det har resulterat i att fyra goda exempel som berör stadsutveckling skrivs under 2014. Hittills har skrivits följande

- Gröna lärmiljöer av Ammi Wohlin
 - Lekvärdefaktorn av Emma Crawley
 - Rörelsepark av Robert Lättman-Masch och Mats Wejdmark
- Titta på hemsidan www.hallbarstad.se, ta del av dem och många andra stadsprojekt.

TEXT OCH FOTO: AMMI WOHLIN
PROJEKTLEDARE FÖR HÅLLBAR STAD

**Arkitektur- och designcentrum har genom bidrag av Delegationen för hållbara städer och med särskilt stöd från Naturvårdsverket startat en webbsida för goda exempel och projekt inom hållbar stadsutveckling.*

Gröna lärmiljöer i staden

Idag bedrivs undervisning utomhus på många varierande platser. Som pedagog vill vi ha bra platser i närområdet som kan stödja elevernas lärande och deras förståelse för kursinnehållet. Då väljer vi platser/lärmiljöer efter flera faktorer. Det kan vara att platsen har ett natur- och landskapsinnehåll, en utformning och gestaltning samt är tillgänglig.

Bra platser för undervisning behöver säkerställas av stadsplanerarna genom att höja grönområdenas kvalitet utifrån ett läroplansperspektiv.

Stadsrummet som lärmiljö

I samband med förtätningar i staden

blir närheten till grönområden en allt viktigare aspekt. Ett av skälen är att framtidens medborgare kommer att behöva förståelse för ekologiska processer och ha en välutvecklad miljöetisk medvetenhet.

Vi, pedagoger arbetar utomhus året runt med elever och lärare. De didaktiska frågorna varför, vad och hur har kompletterats med fokus på var lärandet sker, det vill säga

själva platsen. Platsen är en resurs som stödjer ämnesinnehållet, vilket gör att det pedagogiska arbetet kan fördjupas. Det gör att platsen och innehållet behöver matcha varandra. Dessa högkvalitativa platser tar tid att hitta.

Vad utmärker en högkvalitativ lärmiljö?

Tillgång till en varierad spännande lärmiljö med biologisk mångfald är viktig, som även kan erbjuda upplevelser för alla sinnen. För att kunna ge rätt naturupplevelser får platsen inte vara nedsliten och skräpig, utan snarare ge en känsla av skönhet och magik. Det bör finnas mysiga platser, små rum att krypa in i för tystnad och tid till reflektion, men också en kontrast med öppna vidder, utsikt och vind. Den sinnliga aspekten med rörelse gör att eleverna upptäcker och upplever med hela kroppen. Genom att åka i mjuk, mjuk snö nerför och utför ett berg, smyga genom en tät granskog, slänga sig på mossan, ligga i gröngräset och titta på trädskronorna kan eleverna ta in naturen. Även möjligheten att utnyttja naturmaterial ger fler dimensioner i lärandet.

Som pedagoger väljer vi naturområde och designar vår "naturarena". Vi blir som scenografer vid teatern där pjäsens innehåll, metoder och aktörernas roller inte räcker till utan det måste finnas en scen. Scenen, naturarenan kan modifieras med landskapsobjekt, bakgrund, ljussättning och ljud, vilket gör att vi väljer specifika delar i landskapet för att ge eleverna högkvalitativa

upplevelser med kunskap. Varje platsval preciseras utefter väder, behov hos gruppen och typ av aktivitet. Vi pedagoger designar vår lärmiljö genom att skapa bra platser för aktiviteter och samlingar. Ett exempel kan vara att placera klassen i en sluttning som liknar en amfiteater där solen belyser det vi vill berätta om. Om platsen är genomgång för folk störs koncentrationen hos eleverna. För att skapa fokus på uppgiften behöver vi ibland en inramning av den fysiska platsen. Olika rum kan skapas med hjälp av omkullfallna träd som gränser. Vi använder skogen som en ridå och stöd för den öppna ytan, som gör att vi kan röra oss i landskapet mer osynligt. Undervisning utomhus, i den gröna lärmiljön, har ett landskapsperspektiv och en platsrelation.

Fysisk planering

Den fysiska planeringen för grönområden har utöver det ekologiska perspektivet fokus på människans välmående genom insatser för hälsa, rekreation och lek. För att säkerställa att den gröna miljön, stödjer läroplanens kursinnehåll och utgör en del i skolans målstyrning, bör samverkan ske med all utbildningsverksamhet.

I Nynäshamn har vi identifierat och kartlagt tre områden i Viaskolans närmiljö. Utifrån de centrala innehållen i ämnen som geografi, biologi, fysik, kemi har varje plats bedömts på en femgradig skala. Även platsens design har bedömts för att avgöra om en helhetsupplevelse kan skapas tillsammans med ämnesinnehållet. En åtgärdslista för området har upprättats för att stärka naturområdet som grön

lärmiljö.

Statsbyggnadsförvaltningen har fått ett sex- sidigt lärmiljöprogram, som beskriver Viaskolans lärmiljöer kopplade till rådande detaljplan och pågående utbyggnadsförslag. Lä r m i l j ö p r o g r a m m e t har introducerats vid en föreläsning med berörda. En workshop med lärarna har genomförts på platsen med aktiviteter i olika ämnen. Skolan har även fått upptryckta affischer på de olika lärmiljöerna.

Vi, pedagoger konstaterar att lärmiljöer i staden kan utvecklas genom att komplettera, lyfta, förnya och förvandla grönområden med stöd av bland annat kompensationsprincipen* och läroplanen, Lgr 11.

TEXT OCH FOTO: AMMI WOHLIN

**Kompensationsprincipen betyder att då mark med vissa värden exploateras ska dessa värden ersättas på något sätt. Värdena kan vara av ekologisk, kulturell eller social art (SNF 2007)*

Lekvärdefaktor för förskolegården

Klara färdiga spring! Några barn springer i full fart ned för kullen, ett av barnen slänger sig och rullar en bit, skrattar så ben kiknar. De andra följer efter; upp och ner för kullen. Efter en stund stannar de upp vid lite högt gräs i närheten av insektsrabatten för att de fått syn på en fjäril. – Åh, titta den är helt orange på vingarna! utbrister ett av barnen. De fortsätter sin jakt på olika småkryp och några av barnen springer snabbt bort till fröken som assisterar med håvar och luppar så att undersökningarna kan fortsätta, precis när intresset är som störst.

Det är i dessa lekar erfarenheterna sätter sig i kroppen och barnen får en grund för begreppsbildandet och intresset för naturen kan väckas. Barnen är fysiskt aktiva, springer fort tills de är alldeles svettiga för att stanna upp och stilla iakttä något vackert. Men det krävs en väl planerad miljö för att detta lärande och denna aktivitet faktiskt ska äga rum. Barn

vistas idag så otroligt många timmar i förskolan. Hade gården varit platt, med hårt klippta kanske till och med uttorkade gräsmattor överallt, kombinerat med lite asfalt eller betongplattor och fallskyddssand runt en lekställning, så hade det inte varit lika mycket fart i leken. Barnen hade inte varit lika fysiskt aktiva och de hade förmodligen heller inte sett någon fjäril att stanna upp och iakttä.

Allra närmast förskolebuset pysslar några i personalen med odlingarna och ett gäng barn har anslutit. De hjälps åt att rensa ogräs i en pallkrage där de odlar rädisor och sockerärter. Det blir provsmakning av rädisorna. – Mmmm, jag gillar rädisor! Säger ett av barnen. Nästan lite förvånad.

Att få sådana upplevelser som att få prova grönsaker direkt i trädgårdslandet ger djup förståelse och starka känslor för vår omvärld. Detta var förr något som barn fick i hemmet. För drygt 100 år sedan var 80 % av Sveriges yrkesverksamma befolkning sysselsatt inom skogs- eller jordbruk. Idag är det ungefär 1 % som har denna sysselsättning. Det gör oss väldigt sårbara att kunskapen kring hur vi producerar vår egen mat förs vidare av en så liten del av befolkningen. Att kunna producera sin egen mat är grundläggande kunskap för människan, som vi inte längre har någon struktur för att föra vidare. Dessutom vet vi att barn som ingår i skolträdgårdsprogram får bättre matvanor och väljer en mer varierad kost. De äter mer och fler olika grönsaker. Detta är ett viktigt argument för odling i förskolan ur en hälsoaspekt, då dåliga matvanor är ett oroväckande växande folkhälsoproblem.

Det är också viktigt att barn får

uppleva att vuxna runt omkring dem gör saker på riktigt, som att ta hand om en trädgård. Odlingen ger fantastiska möjligheter till pedagogiska aktiviteter. Att se vuxna ta hand om sådant som växer, ger barn vuxna förebilder att härma i leken och att lära av i en pedagogisk situation. När vuxna runt om barnen främst är där för att "vakta barnen" eller för att sysselsätta dem med olika spel och lekar, får barnen en väldigt platt bild av vuxenlivet. Vi måste alltså se till att gårdarna ger utrymme för olika "riktiga" arbeten både för barn och för personal.

I utkanterna av gården finns ett helt universum – Vi bor här och där borta bor mormor. Hen visar ett litet krypin under en buske där de dukat upp med löv, kottar, småpinnar och en hel hög med syrenblommor, och pekar en bit bort på ett annat buskage. – Vi ska baka kakor nu. Vill du ha lite kaffe? frågar hen.

I barnens rollek tränas de sociala färdigheterna och genom att härma och testa i leken där allt är tillåtet växer förståelsen för vad som är rätt och fel. Det är viktigt att det finns platser där barn kan gå iväg på egen hand. De behöver kunna vara alldeles ensamma eller tillsammans i bara en liten grupp. Gärna lite avskilt från de mer vidlyftiga springlekarna men ändå fyllt av rekvisita för en kreativ lek. I ytterkanterna av gården är de inte iakttagna av vuxna på samma sätt och vågar därför ta ut svängarna på ett annat sätt. Oron kan dock komma från personal som är rädd att inte hela tiden kunna hålla koll på barnen. Genom att tillåta en kreativ rollek på barnens villkor förebyggs ett destruktivt beteende och med

god planering kan gården upplevas större än den faktiskt är för barnen. Buskar som sträcker sig över barnens ögonhöjd gör att de kan leka utan att känna att någon tittar på dem, det ger en känsla av frihet. Samtidigt kan personalen få överblick över barnens små huvud som rör sig i ytterkanterna. Vi måste komma ihåg att barn växer i samspel med de miljöer de tar i anspråk. De allra minsta barnen håller sig på behörigt avstånd från personalen, när de blir större och självförtroendet växer, växer även deras "revir".

Tyvärr finns det idag en hel del kanske helt nybyggda gårdar som inte motsvarar barns behov. Det finns även äldre gårdar där dessa behov inte tillgodoses. Det finns ju även förskolor helt utan gårdar. Inom Naturskoleföreningen är vi flera som arbetar hårt för att förskolornas närmiljö ska få bättre kvalitet och med vår naturpedagogiska kompetens kan vi ofta hjälpa till med rådgivning och stöd kring hur utemiljön kan utformas. Det är dags att sätta igång arbetet för att berika alla barns förskolegårdar.

TEXT OCH FOTO: EMMA CRAWLEY
VÄSTERÅS STAD, NATURSKOLAN ASKÖVIKEN

Läs mer

Stadsbyggnadskontoret Malmö Stad, Sohlberg, A. med flera (2011) *Utemiljö vid förskolor i Malmö – ett verktyg för planering, utformning och bygglovsgranskning*
Stadsbyggnadskontoret Malmö Stad, Wallby, K. (2010-2011), *Lekvärdefaktor vid förskolegårdar i Malmö – med syfte att nå hög lekvalitet*

Lekvärdefaktorn

I Malmö deltog jag när vi tog fram planeringsverktyget Lekvärdesfaktor, som kan vara stöd kring vilka typer av miljöer som gynnar hälsa, utveckling och lärande. Lekvärdesfaktorn består av sju olika faktorer som bedöms i en tregradig skala;

1. friyta,
2. zoner av gården,
3. tillgänglighet,
4. vegetation och topografi,
5. integration av lekutrustning i förskolegårdens landskap,
6. möjlighet till omvärldsforståelse och
7. utsikt över grönska/samspel mellan ute och inne

Några praktiska åtgärder för att skapa högre lekvärdefaktor

- Skapa förutsättningar för förändring, en gård ska kunna utvecklas när barn och personal tar den i anspråk, undvik stora hårdgjorda ytor
- Skapa kullar och plantera varierad lekvegetation
- Plantera växtlighet som drar till sig ett rikt djurliv
- Planera in lekknoder i landskapet; det kan vara enkla saker som en pilkoja i anslutning till odlingen, en hörna för musiklek under ett stort träd, eller en rutschkana ner för en kulle.
- Plantera rik växtlighet som barnen kan se inifrån lokalen, det ska kännas lockande att gå ut samtidigt som det ska finnas möjlighet att betrakta grönska på avstånd
- Riv barriärer, se till att barnen kan röra sig så fritt som möjligt mellan gårdens zoner
- Anlägg exempelvis stenmjölgångar som gör gårdens aktiviteter tillgängliga även för funktionshindrade
- Planera för flexibla odlingar i söderläge, skapa plats för redskap och se till att det finns lättillgängligt vatten
- Bevara så mycket befintlig växtlighet och topografi som möjligt

Rörelse och lärande i Nynäshamns kommun

Nynäshamns Naturskola drev projektet SPRING 2008 till 2011. P:et i SPRING står för pedagogik och R:et för rörelse. Utgångspunkten i projektet var att vegetation på gården ger skugga och per automatik också rörelse. Det hade bevisats i forskningsstudien SCAMPER några år tidigare. Fysisk aktivitet har den goda egenskapen att bidra till bättre koncentrationsförmåga som i sin tur är positiv för lärandet. I SPRING-projektet samarbetade Nynäshamns Naturskola, som representant för Barn- och utbildnings förvaltningen, med andra förvaltningar i Nynäshamns kommun för att öka ytorna med vegetation genom nyplanteringar och genom annekteringar av intilliggande mark på ett antal utvalda skolor och

förskolor. Projektet präglades av en demokratisk process där personal på skolor och förskolor var delaktiga. Även elevernas idéer beaktades även om målet med SPRING och budgeten inom projektet var överordnat. Det innebar bland annat att det inte fanns möjlighet att bygga anläggningar av multisporttyp och liknande. Se dokumentationen (PDF 90 sidor) över projektet på www.nynashamnshamnsnaturskola.se/spring

Rörelsepark

På Vanstaskolan, en F-9-skola fanns en tom gräsmatta. Eleverna i de lägre årskurserna hade som högsta önskan att få en motorikbana på sin skolgård. Motorikbana passade med ett av projektets mål som ju var att öka den fysiska aktiviteten. Det beslutades

att gå eleverna till mötes med de begränsade ekonomiska medel som fanns. För att öka måluppfyllelsen ytterligare breddade vi arbetet med motorikbanan och påbörjade arbetet med en rörelsepark istället. Tanken var att både öka den fysiska aktiviteten i den fria leken men också att kunna utnyttja parken för lärande inom framförallt matematik.

Nynäshamns Naturskola tog på sig uppgiften att göra en ritning över en rörelsepark på gräsytan som är ungefär 700 m². Utgångspunkten var motorikbanor som vi sett tidigare men att det skulle finnas alternativa vägar att gå, det skulle finnas platser för elever att hänga på, platser för lärare att samla sina elever på och som sagt att kunna använda rörelseparken pedagogiskt. Budgetramen gjorde att vi sökte efter så mycket gratis material som möjligt och att vi utnyttjade kommunens mål att alla ungdomar ska få ett sommarjobb.

S a m a r b e t e t med Fastighetsavdelningen och Parkavdelningen var redan etablerat sedan flera år tillbaka genom SPRING-projektet. Därför var det förhållandevis lätt att få tag på gratis stenblock, stockar och gamla betongcykelställ. Ytterligare gratis material i form av däck från bilskroten, trossar från ett varv, stenplattor från föräldrar med anknytning till skolan och en bit järnvägsräls (två räler) från Banverket gjorde att

budgeten kunde hållas. Genom att Fastighetsavdelningen anställde ett stort antal ungdomar och en mycket driftig och duktig handledare som fick ansvara för att förverkliga Naturskolans ritning blev den slutligen klar under sommaren 2012. Väl tillbaka efter sommarlov kunde eleverna måla de grå betongcykelställen och plattorna i olika färger.

Handledning

Naturskolan skrev därefter en handledning, ett idéhäfte, över hur parken kan användas pedagogiskt. Den finns tillgänglig på Nynäshamns Naturskolas hemsida www.nynashamnsnaturskola.se (sökord: rörelsepark). Många av aktiviteterna har hänvisningar till böckerna i Att lära in ute-serien.

Parallellt med skapandet av rörelseparken genomfördes också ett samverkansprojekt tillsammans med Statens Konstråd och konstnärduon Folkform (med fokus på industridesign). Folkform skapade ett konstverk i form att två skärmar och sittplatser med matematiska mönster. Dessa mönster förgyller även den stora idrottshallväggen och sommarjobbarna målade mönstren på asfalten runt skolan. I ovan nämnda handledning finns också förslag till hur konstverken och mönstren kan användas pedagogiskt. Nedan syns några exempel från handledningen.

Kemi - vattenmolekylen

H₂O-kull, enkel

Klassen leker kull. Kullad person måste stå still med armarna formade som en vattendroppe över huvudet. Enda sättet att bli frigiven är att två andra kommer och tar varsin hand och springer till vattenmolekylen (H₂O-däcken). Den kullade ställer sig i stora däck och befriarna i varsitt litet däck. De får inte släppa händerna och springa därifrån förrän de sagt koden. Nu ska den ena befriaren antingen säga - H och då måste den andra befriaren säga 2 och den kullade blir befriad när den säger O. Alltså H - 2 - O. Eller så säger befriaren VÄTE och den andra VÄTE och den kullade SYRE. Alltså VÄTE - VÄTE - SYRE.

De kan nu släppa händerna och fortsätta leken.

och en radie

- uppskatta cirkelns omkrets
- mät cirkelns omkrets och diameter, vilket är förhållandet mellan dessa två uttryckt i bråkform
- uppskatta cirkelns yta
- mät och räkna ut cirkelns yta
- cykelhjul brukar mätas i tum, är man 140 cm lång bör man ha en cykel som är 24 tum. Om detta är ett cykelhjul, hur många tum är den och hur lång bör den som cyklar då vara?

Matematik - geometriska mönster på asfalten

1. Minnes- och beskrivningsövning. Klipp ut en kartongbit som är lika stor som ett av de 18 mönstren i de två storrutorna. Klassen eller gruppen tittar på mönstren en stund och vänder sig sedan bort medan läraren lägger kartongbiten på ett av mönstren. Låt eleverna beskriva det mönster som är dolt.

2. Karta. Eleverna ritar en karta över skolgården eller använder befintlig

Matematik - stencirkeln

Samla eleverna i cirkeln. Ge dem olika uppdrag:

- spring omkring på cirkelns yta
- gå på omkretsen
- dela upp er i fem grupper och ställ er så att ni bildar fem radier
- ställ er så att ni bildar två diametrar

karta och letar efter småmönstren på gården. Uppgiften är att rita in mönstren på kartan.

3. Geometriska figurer. Vilka olika geometriska figurer ser ni i de två storrutorna?

4. Area. Uppskatta vilken färgyta som har störst respektive minst area i

På hängklångbänken kan man på gå, sitta och klänga på undersidan.

ena storrutan. Mät och räkna ut den totala arean på blå, gul, röd och svart färg. Vilken enhet är lämpligast att använda?

5. Bråk och procent. Eleverna kan arbeta i par eller grupp. Stå 10 m bort och kasta ett föremål mot storrutan. Det mönster där föremålet hamnar är det ni ska arbeta med. Uppskatta ytan av de två olika färgerna. Uttryck det i bråk och procent. Mät och räkna ut ytan på de två färgerna. Använd enheterna cm^2 och m^2 . Uttryck andelen i bråkform och procent.

Ny rörelsepark med nya förutsättningar

2013 tillfrågades vi om Naturskolan kunde vara med och skapa en till rörelsepark eller rörelsebana på Svandammskolan (åk F-6) i Nynäshamns. Det var en landskapsarkitekt som på uppdrag av Fastighetsavdelningen skulle genomföra projektet. Uppgiften för Naturskolan var lik den som vi stod inför på Vanstaskolan. En sparsam

budget och en tråkig yta, Förutom att inga sommarjobbande ungdomar skulle göra genomförandet utan istället en fastighetstekniker och en resurs som arbetade på Naturskolan för tillfället var den stora skillnaden att denna rörelsebana skulle klara EU:s regler när det gäller lekutrustning. Vi var väl medvetna om att EU:s regler egentligen är rekommendationer men en besiktningsman hade kopplats in på tidigt stadium för att säkerställa att

Stenblocken har eleverna själva målat.

Fundamenten till den gamla linbanan målades och mellan fundamenten fästes balansrep med en portal mitt emellan. Ett rep hänger i portalen för att man ska kunna ta sig över till fortsättningen på repet.

rörelsebanan inte skulle bli en fara för barnen enligt EU:s synsätt. Det blev mycket mätande av höjder längder och bredder och en enorm mängd sand att falla oskadd i. Vid slutbesiktningen kunde besiktningsmannen konstatera att rörelsebanan var EU-godkänd. Eleverna målade slutligen delar av rörelsebanan och satte sin personliga prägel på den. Som på Vanstaskolan ville vi även här få ett pedagogiskt innehåll i rörelsebanan men vi ville prova att utgå helt från elevernas och lärarnas egna idéer. De äldsta eleverna tog fram idéer på olika typer av samarbetsövningar (eller "spel" som eleverna ofta uttrycker det) som kunde passa olika delar av rörelsebanan. Idéerna var mer eller mindre fantasifulla och i många fall ledde avsteg från banan till ond bråd död på grund av pirayor, trollhajar och andra varelser. Nedan syns några av elevernas idéer.

Enäggsfemlingar

För att hinna till doktorn efter att ni har blivit bitna av The Spider måste ni ta er genom hinderbanan. Ni har bara fyra minuter på er med ihopsatta fötter. Om någon nuddar marken får ni börja om.

Utrustning: fyra rep. Att tänka på: Samarbete

Minfältet

Ta dig från plankorna vid de tre stenarna till stenen vid trädet på mindre än 10 steg. Tänk ut hur du ska göra. Du får inte röra marken för det finns ett minfält där. Om du rör marken sprängs du. Om du tar mer än 9 steg ser rörelsesensorerna dig och du dör.

Utrustning: Ingen. Att tänka på: Ta inte mer än 9 steg.

Charadkull

Om man blir kullad måste man ställa sig och föreställa någonting så att de

andra kan giss. Om man gissar rätt så är den som är kullad fri men om man gissar fel så får man själv föreställa något. Det som är knepigt är att medan man försöker gissa vad andra föreställer så måste man samtidigt akta sig för kullaren. OBS! Du får inte nudda marken.

Utrustning: Ingen.

Används platserna?

Att rörelsebanan och rörelseparken har påverkat den fysiska aktiviteten kan vi inte bevisa vetenskapligt. Men vi ser att de båda platserna används flitigt av barn i olika åldrar. Vi ser 6-åringar som försiktigt vågar sig på nya utmaningar och testar sina gränser. Vi ser också 10-åringar som enligt egen utsago pysslar med parkour eller free running vilket är två sätt att, utifrån sin egen förmåga, röra sig förbi hinder utan några tävlingsmoment.

Hur mycket de båda platserna används inom den pedagogiska verksamheten vet vi i dagsläget för lite om. Genom att vi träffar årskurserna i kommunen varje år bör vi sätta i system att alltid fråga berörda lärare för att få en bättre bild av läget. Det vi kan göra framöver är också att visa lärarna möjligheterna som finns, påminna om handledningen och att det alltid finns tillfälle att anlita oss för workshops eller inspirationsdagar på skolgårdarna.

TEXT: ROBERT LÄTTMAN-MASCH OCH
MATS WEJDMARK
NYNÄSHAMNS NATURSKOLA
FOTO: ROBERT LÄTTMAN-MASCH

Är skolgården viktig för skolans pedagogiska verksamhet?

Vad leder skolgårdsprojekt till på lång sikt?

Det verkar krävas projekt för att få fart på skolgårdsutvecklingen på skolorna. Inget fel med det, men det finns en inbyggd svårighet och det är att projekt ofrånkomligen tar slut. Vad händer då med de uppgrävda odlingsytorna och de nyplanterade fruktträderna? Och än värre: vad händer med förväntningarna som väckts hos eleverna om delaktighet och gemensamt engagemang på deras egen plats – skolgården? Slutar det med besvikelse, eller har projektet kunnat påverka och utveckla verksamheten på djupet?

Vad är egentligen skälet till att engagemanget ofta dör efter en tid när verksamheten själv skall ta över stafettpinnen? Handlar det bara om tidsbrist?

Under tre år arbetade jag som landskapsarkitekt i projektet Gröna skolgårdar i Malmö stad. Målen var högt ställda, och mycket skulle uppnås. Grönare skolgårdsmiljöer, ökad rörelse för eleverna på rasterna, kreativare lekmiljöer med naturmaterial, ökad biologisk mångfald, delaktighet, inspiration till utomhuspedagogik och ökad medvetenhet hos såväl pedagogisk som skötselpersonal om barns behov av en bra utemiljö. Samtliga mål var inom räckhåll och projektet lyckades förbättra skolgårdsmiljöerna i de allra flesta fall.

En svårare nöt att knäcka var att få engagemanget och delaktigheten att leva vidare och spridas på skolan efter projektets slut.

Vem och vad är skolgården egentligen till för?

Skolgården är framförallt barnens alldeles egna plats för lek, rörelse och återhämtning. Och så skall det förbli!

Mycket behöver självklart förbättras på många håll vad gäller rumsbildning, lekvegetation, föränderliga ytor, skugga och multianvändbara platser. Att arbeta med detta är landskapsarkitektens vardag, och svårigheten här gäller nog främst att få fastighetsägaren att öppna sin penningpung.

Men skolgården skulle kunna vara så mycket mer! Den skulle kunna spegla experiment i olika ämnesområden, ha plats för elevprojekt, odlingsprojekt, kulturella uttryck och delaktighet. Skolan betalar (i alla fall i Malmö) hyra även för skolgården, så varför inte se till att dra nytta av den?

För mig som ser skolan utifrån är det ett mysterium varför skolgården inte utnyttjas mer i det pedagogiska uppdraget. Samtidigt vet jag ju att det finns en mängd mekanismer som hindrar. Oklarheter råder ofta om vad man får och kan göra, skötselfrågor, säkerhetsfrågor, yrkesidentitet och kultur, stress och ökade behov i elevgrupperna.

I slutfasen av projektet Gröna skolgårdar försökte vi formulera vilken konkret nytta pedagoger kunde ha av ett skolgårdsutvecklingsprojekt. På vilka sätt kunde vi hjälpa verksamheten att genomföra sitt uppdrag?

Två starka pedagogiska argument för skolgårdsutveckling

Skolgården kan fungera som läroplats för ämnesövergripande undervisning utanför klassrummet.

För de pedagoger som ansluter sig till utomhuspedagogikens syn på lärande är klassrummet inte alltid självklart den bästa platsen. Att utveckla alternativa platser i skolans närhet blir då viktigt. Ofta kommer önskemål om ett uteklassrum från pedagoghåll. En samlingsplats kan vara en bra start och påminner kanske om klassrumssituationen. Men att anlägga samlingsplatser är sannerligen ingen garanti för att undervisningen flyttar ut. I idealfallet är hela skolgården utformad så att den erbjuder en mängd olika ytor och rum med olika kvaliteter för lek och lärande. Här behövs det samarbete. I en grupp med till exempel landskapsarkitekt, pedagoger och elever kan man få spännande insikter om lekmönster, favoritplatser och brist på vissa typer av miljöer. Tillsammans får man klarhet i vad som behöver förändras

Mosaikgruppen på Augustenborgsskolan diskuterar platser och teman för ett stort mosaikprojekt. Här enas gruppen om att insekter och kaniner passar bra. Mosaikerna gjordes som ett fördjupat delaktighetsarbete för hela skolan inom skolgårdssatsningen Gröna skolgårdar i Malmö stad.

Elevernas mosaik ger nufärg åt Augustenborgsskolans skolgård. Augustenborgsskolan var med i Malmö stads skolgårdssatsning Gröna skolgårdar 2012-2013.

och vad som fungerar bra som det är.

Värdegrundsfrågorna i fokus när elever gör egna erfarenheter av ett demokratiskt arbetssätt.

Skolan har ett tydligt uppdrag att arbeta med värdegrund. Demokratibegreppet har förtydligats i senaste läroplanen (LGR11, kap 1). Eleverna skall inte bara lära sig om demokrati, utan ges erfarenheter av ett demokratiskt arbetssätt. Kanske måste skolan gå längre än att låta eleverna välja representanter till skolans olika råd. Hur nås de elever som inte är intresserade av sammanträden och som inte på förhand har goda erfarenheter av vuxenvärlden?

Ett skolgårdsutvecklingsprojekt kan ge alla elever erfarenhet av ett demokratiskt arbetssätt. Det finns uppgifter för alla, även praktiska, och processen resulterar i en konkret förbättring som kommer hela skolan till del. Och engagemanget finns redan hos eleverna, skolgården är något minsta unge har en relation till. Mina erfarenheter är att eleverna tveklöst är beredda att engagera sig i delaktighetsprocesser och delta i

demokratiska arbetssätt om de bara får chansen.

Det hänger på oss vuxna

Demokratifrågan är kanske viktigare än någonsin. Och skolan har ett tydligt uppdrag.

Att välja bort läroplanens krav i kapitel 1 är inte möjligt, men pedagogiskt stöd för hur man griper sig an uppdraget saknas på många håll. Ofta är det upp till den enskilde pedagogen att fånga tillfället i flykten och ge plats för något man kanske upplever som tidskrävande demokratiska processer i en allt mer pressad arbetssituation.

Men att som vuxen skapa ramar kring demokratiprocesser, och lotsa fram till ett konkret resultat är spännande och leder till gemenskap och stolthet hos eleverna.

De blir medskapare och gör den viktiga erfarenheten att vuxenvärlden lyssnar. Det blir också tydligt för alla att demokrati inte är detsamma som att få sin egen vilja igenom. Att arbeta med delaktighet och demokratiprocesser ger samtidigt oss vuxna möjligheter att utveckla våra yrkesroller, vare sig man är pedagog

eller planerare/arkitekt.

Bland det viktigaste man kan göra är nog att ge en ung människa egen erfarenhet av att få vara delaktig. Får man möjlighet att påverka skapar det stolthet, engagemang och ansvarskänsla. Det behöver vi alla hjälpas åt med att ge förutsättningar för.

TEXT OCH FOTO: LENA JUNGMARK

Lena Jungmark...

...är landskapsarkitekt och har sedan mitten på 90-talet arbetat med att fundera kring lek, samt ritat lekplatser, skol- och förskolegårdar i sitt företag Jungmark landskapsarkitekt i Lund. Under tre år var Lena Jungmark anställd i Malmö stads skolgårdssatsning Gröna skolgårdar som avslutades 2013.

Kartläggning av förskolegårdar i Falun

Skolverket pratar klassrum, skolministern pratar klassrum, men hallå, jag tror ni missat en av de bästa läromiljöer vi har, skolgården! I Falu kommun har skolgårdar och utomhusundervisning sedan länge varit ett intressant område, mycket tack vare Falu Naturskola. Det har saknats samordning och utomhusundervisningen fungerade mer eller mindre bra. Jag är anställd som miljö- och folkhälsosamordnare på skolkontoret och har knuffat för att vi bör se över våra skolgårdar som lärmiljöer. I Falu kommuns miljöprogram 2012-2014 skrevs det in att skolan ska *"kartlägga förskole- och skolgårdars kvalitet ur ett pedagogiskt och hälsofrämjande perspektiv enligt aktuella forskningsrön för att fastställa en miniminivå"*. Bra, nu var det bara att sätta igång trodde jag, och startade upp projektet hösten 2012.

Uppstarten tog mycket längre tid än vad jag kunde drömt om. Det visade sig ganska snart att alla skolledare inte ser världen ur samma perspektiv som en utomhuspedagog. Lärorikt för alla parter! För att få med den vetenskapliga sidan i projektet så kontaktade jag Susan Paget & Petter Åkerblom, forskare och lärare SLU, Uppsala universitet, som blev samarbetspartners och konsulter. Våren 2013 var kartläggningen av samtliga 70 förskolegårdar till slut igång, och det mycket grundligt. Jag ritade in varenda sten, klätterställning, berså, löst material etcetera och fotograferade alltsammans. Tidskrävande, så jag bad att få en av kommunens 80 arbetslösa ungdomar som praktikant. När ungdomarna hörde att jag tog mig fram med cykel under vintern så var det ingen som ville! Det var bara att fortsätta cykla

runt, rita och fota på egen hand. Åja, på så vis vann jag kommunens vintercykeltävling.

För att få fram det pedagogiska och hälsofrämjande perspektivet så dokumenterades alla förskolegårdar genom tre enkäter som bygger på skolverkets kvalitetsverktyg BRUK. *A den fysiska miljön* – vad finns på skolgården i kvalitet och kvantitet. Den fyllde jag i. *B vilka förutsättningar finns på din förskolegård* och *C vad gör ni på er skolgård* svarade en pedagog från respektive förskola på genom att jag intervjuade dom som ett lärande samtal. Samtliga 26 frågor i B och C tog ca 1,5 timme. Maximalt hann jag med två förskolegårdar per dag och med 70 stycken förskolor i kommunen samt att jag jobbar deltid och har många andra uppgifter, så pågick kartläggningen hela 2013 och resultatsammanställning skedde våren 2014.

Vad gav kartläggningen?

Under arbetets gång var det några saker som kom fram väldigt tydligt, innan jag ens granskat resultatet. Här redovisar jag även utvecklingar och lösningar som följde av kartläggningen.

- Lärandet sker oftast inomhus. Inomhus har man satsat på lärande

Bild 1 – Snöns placering utifrån barnperspektiv ska finnas tydligt markskötselavtalen.

och att arbeta tematiskt på olika sätt. Ibland syns den verksamheten även utomhus, men oftast är det lek och rörelse ute. Jag gav Naturskolan i uppdrag att skapa en två timmars fortbildning på respektive förskola för att öppna pedagogernas ögon för sin egen gård. Dessa tvåtimmarspass har blivit mycket uppskattade!

- Kommunikationen mellan hyresvärd och hyresgäst kan förbättras. Jag möttes av skyltar som bild 1. Pedagoger berättade att de fått rusa upp under samlingar till traktorföraren och anvisat så att inte snöhögen hamnade vid staketet. Så ska det inte vara. Vi löste det genom att jag kontaktade kommunfastigheter och fick kartor där skötseln över snöröjningen var inprickad. Samtliga förskolor fick godkänna eller rita i nytt förslag. Det lovades att det skulle beaktas. Att snöröjningen helt havererade 2014 var en annan sak. Upphandlingen misslyckades och inte många snöhögar kom rätt. Nya tag i vinter!

- Stora skillnader i förutsättningar på de olika förskolegårdarna. Jag såg några platta små förskolegårdar och några gårdar som bestod av en skog med ravin, kullar, odlingar och grusplaner. Det måste bli mer balans så att både barn och föräldrar, som är "kunder", får mer likvärdiga gårdar. Några staket har flyttats ut efter kartläggningen, men förändringar av gårdar går inte snabbt. Generella riktlinjer måste finnas!

- Personaltätheten påverkar den pedagogisk och hälsofrämjande verksamheten utomhus. Jag såg tillfälliga röda och blå plaststaket på många av förskolegårdarna som skärmade av en stor del av förskolegården, se bild 2. Förklaringen var att de ibland bara var två vuxna på

Bild 2 - De tillfälliga staketet måste bli bra ur arbetsmiljösynpunkt och får inte permanentas.

Med lite fantasi går det att få spännande krypin på förskolegårdar.

eftermiddagen och kanske 20 barn. Om en blir kissnödig eller sjuk så kan man inte känna sig trygg med resten av gruppen. Förskolorna är ofta byggda på 1970-80 talet och då byggdes de med vinklar och vrår, stående mitt på gården. Då var också personaltätheten nästan den dubbla mot idag och föräldrarna var inte lika oroliga. Inga staket får permanentas, barnen måste få röra sig och få upp farten! Staketen måste därför vara lätta för personalen att ta fram och ta bort, så att de inte sitter uppe av slentrian.

- Fortbildning behövs för att skapa positiv inställning och attityd till lärande på förskolegården. Många lärare anser själva att de undervisar för lite på förskolegården. Som utomhuspedagog blev jag ofta förvånad över att de inte såg möjligheterna. Naturskolans fortbildningspass ger inspiration med det är också rektorns ansvar att se till att det skapas bra attityder och goda förutsättningar på förskolegården.

- Pedagogisk omsorg saknar regnskydd och förråd på kommunala lekplatser. Våra största vardagshjältar är personal inom pedagogisk omsorg som släpar hinkar, spadar i kassar till lekplatserna. De är där i flera timmar, regnet kommer, barn blir sjuka, barn bajsar på sig, släpar hem allt igen. Mycket enkelt bör kommunala lekplatser förses med ett tak på 4 stolpar där ena sidan avgränsas med ett förråd.

Genomgående var det dåligt solskydd, regnskydd och usel belysning. Kan man vara ute kl 14.30 i december eller är gården becksvalt då? Varför har

man inte två sandlådor så att en alltid är i skugga? Dessa problem och andra som har med skötsel och utformning att göra gjorde att vi startade en förvaltningsövergripande grupp där alla som har med skolgårdar att göra, ingår. Vi ska träffas en gång per termin och innan dess fått in lägesprotokoll från alla förskolor. Det är en bra språngbräda för utveckling av Faluns förskole- och grundskolegårdar som lärmiljö!

Genom kartläggningen fick vi i Falun också fram vad som redan är bra. Till exempel har våra förskolegårdar goda förutsättningar för lärande och hälsa. De flesta är stora med mycket gräs och vi hamnade runt 50 kvm/ barn. Förskolegårdarna är över lag lättillgängliga för barn med motoriksvårigheter. Genom enkäterna fick vi klarhet i att personalen ger barnen stor delaktighet och låter dem ta egna initiativ utomhus. Dessutom ser personalen positivt på utevistelse i alla väder. Härligt!

När jag försökte hitta riktlinjer för hur stora skolgårdar ska vara i kvm/barn visade det sig att det inte finns normer eller lagar för hur stor en skolgård ska vara, eller vad den ska innehålla. Ja, det finns inte ens lagstiftat att det måste finnas en skolgård! Vilsen, så ringde jag runt bland några "gamla" naturskolevänner och fick ihop en grupp kallad FLUVNUM (Falun, Lund, Uppsala, Västerås, Nynäshamn, Umeå, Malmö) som håller månadskontakt. Det har varit väldigt lärorikt och vid första mötet framgick bristen i att ingen i en kommun har uppdraget att hålla

ihop samarbete och kommunikation mellan förvaltningar vad gäller skolgårdar. Kommunen behöver politiskt tagna generella riktlinjer för att lyfta barnperspektivet i planeringar och skötsel. Glädjande att Movium fått projektpengar av Boverket under 2014 för att ta fram generella riktlinjer för skolgårdar!

Det här vill jag dela med mig

1. Kommunikation, skapa lösningar och riv alla murar i världen, ja, mellan förvaltningar räcker till en början.
2. Vi behöver generella riktlinjer och därmed nationellt samarbete. FLUVNUM är bara en början.
3. Naturskolepedagoger, led pedagogerna över tröskeln och håll fortbildning på skolgårdar och förskolegårdar! Den gamla klassrumskulturen är ganska lätt att bryta med inspiration.
4. Tänk också i vuxenperspektiv när skolgårdar och förskolegårdar anläggs. Trivs pedagogerna i uterummet så går de ut i större utsträckning och bedriver ett lärande utomhus.

Jag är nu i startgruperna för att kartlägga grundskolans skolgårdar. En broschyr och ett kompendium är under görande och bör vara klart när det här Att lära in ute- bladet trycks. Ni hittar det genom sökord: kartläggning skolgårdar Falun

TEXT OCH FOTO: GITTAN MATSSON
023-822 16

GITTAN.MATSSON@FALUN.SE

Löst material är viktigt på förskolegårdar. Hur farligt är det med däck om man jämför med uppvärmd plast i mat?

Gröna skolgårdar i Enköpings kommun

Projekt Gröna skolgårdar i Enköpings kommun startade i september 2012 och pågick till december 2013. Projektet var ett samarbete mellan Skolförvaltningen och Teknikförvaltningen.

Bakgrund

Bakgrunden till projektet var, att då barn och elever tillbringar en stor del av sin dag i skolan spelar skolans sätt att undervisa en viktig roll för deras hälsa och förmåga till lärande.

En pedagogisk skolgård är en utemiljö där man lockas och stimuleras till att använda naturen som klassrum. Undervisningen i utemiljön ska komplettera undervisningen i det vanliga klassrummet.

Under projektet

Under detta projekt genomfördes en enkät med kommunens lärare och alla skolgårdar och förskolegårdar i kommunen inventerades.

I enkäten framgick att, utemiljön samt närmiljön används i undervisningen och att möjligheten att genomföra utomhuspedagogik är stor. Vi kan konstatera att det finns önskemål om utbildning inom området, och att det efterfrågas arbetsmaterial.

Inventeringen genomfördes av Mikael Bernövall från Enabygdens naturskoleverksamhet. Som metod för att inventera skolgårdarna användes en mall från Malmö kommun som modifierades något för att passa för både skolgårdar och förskolegårdar. Av resultatet kan vi utläsa att våra gårdar erbjuder två zoner av de tre som är rekommenderade. Det är den vilda zonen med buskage och träd längst från skolbyggnaden som behöver utvecklas för att kunna erbjuda en fullvärdig skolgård.

Fortsättningen

Efter detta inledande projekt har vi nu kommit till ett nytt projekt. Nu har 2,5 miljoner kronor per år under 2014 till 2017 avsatts i kommunen budget för att göra skolgårdarna mer Gröna och lämpliga för utomhuspedagogik. Pengarna är satta som investeringsmedel och ska användas för att bygga om och förbättra skolgårdarnas utomhusmiljö.

Inom ramen för Gröna skolgårdar kommer också vi från Enabygdens naturskoleverksamhet bidra

med framförallt fortbildning av personal. Vi kan också fungera som bollplank när man planerar den nya miljön och vara med och ta fram utrustningslådor till skolorna. Vi ska också använda vårt nätverk för att sprida utomhuspedagogik och bibehålla kompetensen hos våra pedagoger ute på skolorna.

TEXT: MARIA HJORTMAN

FOTO: MIKAEL BERNÖVALL

Fjärdhundra förskola, som har både varierad topografi, samlingsplatser, odlingslådor, och cykelslingor. Miljön passar både de minsta och de äldre barnen.

Världens enklaste fysikexperiment!

Att inte glömma upplevelsen och det enkla är något jag måste påminna mig själv om. Det är lätt att det blir väldigt mycket material som ska med när man ska ut med en grupp. I våras skulle vi genomföra många studiedagar med förskolelärare och temat var fysik. Vi gungade, hissade upp saker, sköt iväg saker ja vi hade det väldigt roligt och trevligt och förskolelärarna övade på att samtala om fysikaliska fenomen för att vara förberedda när de dyker upp.

Alla experiment var enkla men det blev självklart ett par skottkärror med material. En av stationerna hade dock inget material och gav många diskussioner och den hette "Hitta en balanspinne". Uppgiften är väldigt enkel och tydlig; Hitta en pinne som är lätt att balansera på fingret. Varför en pinne är en bra balanspinne är inte så lätt att reda ut då det både handlar om fysik och hur våra egna sinnen samarbetar. Det enkla som kräver relativt komplicerade förklaringar kan vara är väldigt roligt och denna aktivitet är ett väldigt bra exempel på detta.

Varför är då vissa pinnar lättare att balansera? Här kommer är en delförklaring till detta experiment.

En anledning att en lång pinne är lättare att balansera har att göra med tröghet. Tröghet hos kroppar är inte helt lätt att reda ut men om vi begränsar oss till att det vi intuitivt känner för tröghet så gör vi det lite lätt för oss. En lång pinne har en större tröghet, vilket gör att man har längre tid på sig att reagera och därmed korrigera. Detta är inte den enda anledningen till att en lång pinne är lättare utan vi uppfattar också med ögonen och känseln att pinnen börjar luta, vilket gör att vi hinner med att korrigera lutningen.

Trögheten har alltså med massan att göra och längden gör så att sinnena får tydligare signaler.

Det finns ytterligare ett fenomen som är roligt och det

är om "pinnen" har ett stort luftmotstånd i förhållande till massan. Då är luftens motstånd till väldigt stor hjälp när man balanserar.

ERIK VIKSTRAND
NAVETS UTEVERKSAMHET

Policy för skolgårdar

Delstatsregeringen i Kalifornien, USA, har antagit en policy för sina skolgårdar. Policyn, som antogs av delstatens bägge kamrar, bygger till största delen på The Westerbeke Declaration on School Grounds.

Det är ett dokument som tagits fram av International School Grounds Alliance (ISGA), ett nätverk som Gröna skolgårdar i Lund medverkar aktivt i. Beslutet är en milstolpe i den globala skolgårdsutvecklingen som förhoppningsvis kommer att inspirera fler länder och stater att följa efter! Läs mer i en artikel på Children & Nature Networks blog.

I Danmark...

...har regeringen nu börjat implementera sin 10 miljoners-satsning på utomhuspedagogik. Naturskolan i Lund har det som nyhet på www.lund.se/naturskolan

Vallargårdets utegrupp

Det började med att vi, som de flesta andra förskolor hade för många barn i för små lokaler. På förskolan jobbar två förskollärare med intresse för naturvetenskap, miljö och teknik. Då förskolan ligger i anslutning till en skog valde vi att flytta dit en del av verksamheten. För barnen innebar detta att en hel dag i veckan är förlagd utomhus.

Vi använder oss av det skogen har att erbjuda för att nå förskolans strävansmål som exempelvis:

- Utvecklar sin nyfikenhet och sin lust samt förmåga att leka och lära

Skogen är en föränderlig miljö och detta lockar till nyfikenhet att se och upptäcka nya och förändrade saker. Ett exempel är vår naturruta där vi följer årstidsväxlingar och på ett begränsat område ser att saker ständigt förändras i miljön omkring oss.

För förskolan som helhet fick vi mindre barngrupper både inne och ute. I och med att alla barn har en "utedag" i veckan sparade vi planeringstid då vi kunde göra liknande verksamhet flera gånger med alla barn de olika dagarna i veckan. Två avdelningar 42 barn 6 personal, tre grupper med runt 14 barn i varje.

VALLARGÄRDETS FÖRSKOLA

Läromedel

Att lära in matematik ute 2, 2012, bok av Molander, Bucht, Wejdmark, Lättman-Masch, 218 kr inkl moms.

Beställs på www.outdoorteaching.com

Att lära in engelska ute, 2007, bok av Lotta Carlegård. 146 kr inkl moms. Beställs på www.outdoorteaching.com

Leka och lära matematik ute. Förskolan. 2007, Bok av Molander, Strandberg, Lättman-Masch, Wejdmark, Bucht, Kjellander. 192 kr inkl moms. Beställs på www.outdoorteaching.com

Play and learn mathematics outdoors. 2007, Bok av Molander, Strandberg, Lättman-Masch, Wejdmark, Bucht, Kjellander. 192 kr inkl moms. Engelsk översättning av boken ovan. Beställs på www.outdoorteaching.com

Att lära in ute året runt, 2007, bok av Lättman-Masch och Wejdmark, Nynäshamns Naturskola, 218 kr inkl moms. Beställs på www.outdoorteaching.com

Att lära teknik ute, 2009, bok av Carina Brage. 176 kr inkl moms. Beställs på www.outdoorteaching.com

Att lära in svenska ute, 2010, bok av Lättman-Masch, Wejdmark, Wohlin, Persson, Grantz, Lindblad, Sang. 218kr inkl moms. Beställs på www.outdoorteaching.com

Att lära in ute. Övningar i bakfickan. 2013, bok av Molander, Bucht, Lättman-Masch, Wejdmark 99 kr inkl moms. Beställs på www.outdoorteaching.com

Leka och lära naturvetenskap och teknik ute. 2014., bok av Lättman-Masch, Wejdmark, Jacobsson, Persson, Ekblad. 299 kr inkl moms. Beställs på www.outdoorteaching.com

Naturpedagogik, bok av Germund Sellgren, 415 kr exkl moms, www.gleerups.se

Utomhusdidaktik, bok av Lundegård, Wickman, Wohlin, Studentlitteratur

Naturkontakt, berättelser, bok av Ammi Wohlin, ammi.wohlin@telia.com, ammi.wohlin@hallbarframtid.se

Välkommen in i naturen, musik-CD, omarbetad och nyinspelad 2012, Gerd Strandberg, www.naturogon.se

Med öppna ögon, musik-CD, Gerd Strandberg, www.naturogon.se

Matematikmusik, musik-CD, Gerd Strandberg, www.naturogon.se

Sinnenas skog, miljöpedagogik på Pereyra, 60 kr, info@framtidssjorden.se

Smådjur på land, häfte 30 kr, Falu Naturskola, naturskolan@falun.se

Bland vattenfisar och virvelbaggars i Vattenriket, 50 kr inkl moms + porto. Beställs genom sam.peterson@kristianstad.se

Upplev naturen med alla sinnen, både på svenska och engelska, häfte för er som arbetar med funktionshindrade, 125 kr + porto, Vuxenhabiliteringen 018-611 6774

Vattenkort med vattendjur, 50 kr inkl moms, linda.elisabeth.vestman@vasteras.se

CD-skiva med vattendjur, bilder att fritt användas, 250 kr inkl moms, linda.elisabeth.vestman@vasteras.se